

П. Костенко.

СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА УКРАЇНІ І ЗАХОДИ ДО ЙОГО РОЗВИТКУ.

(Розробка матеріалу спеціально для "Українських Робітничих Вістей")

Про економічну руїну на Україні пишуть багатьох, але мало хто представляє собі реально характер її, а ще менше задумується над тими заходами, яких треба вжити і які вже почали і живлять ся радянським урядом та суспільством на Україні, для його відновлення і розвитку.

Ми не думаємо тут торкатись всього економічного життя на Україні і спинимося лише на сільському господарстві, і то, між іншим, через те, що від піднесення сільсько-господарчої продукції на Україні залежить в дуже великій мірі оздоровлення, зміцнення економічного життя в цілому.

Щоб виразно представити собі сучасне положення і значення сільського господарства на Україні, подамо тут на початку кілька уваг про територію і населення Української Республіки.

В склад Української Республіки входять нині — а) цілком шість губерній дореволюційної Росії, а саме: Харківська, Полтавська, Київська, Подільська, Херсонська та Катеринославська, б) частина Волинської губ. за виключенням її частини, яка відійшла до Польщі по рижському договору, частина Чернігівської за виключенням чотирьох північних повітів, які відійшли до Російській Республіки і частини Кримської губернії за виключенням Криму, який творить окрему Республіку і в) Таганрозька округа і частини Донецької та Черкаської округи бувшої Донської Области.

В означених межах Українська Республіка займає просторів в 408 тисяч квадратних верств, іншак кажучи — біля 42½ мільйонів десятин.*)

В адміністративним відношенні Україна поділена нині на 12 губерній, в склад яких входить 102 повітів з 1989 волостями: 1) Волинська, 2) Донецька, 3) Катеринославська, 4) Запорозька, 5) Київська, 6) Кременчуцька, 7) Миколаївська, 8) Одеська, 9) Подільська, 10) Полтавська; 11) Харківська, 12) Чернігівська.

Населення України, по перепису, переведеному в 1920 році, виносить всього 26,029,000 душ обох полів. В тім числі сільського населення 21,211,000 душ і міського — 4,818,000 душ. Таким чином на 100 душ населення припадає приблизно 81 душ сільського і 19 міського, або на 100 душ сільського населення припадає 23 души міського.

Однак не всюди спостерігаємо наведені відношення між сільським і міським населенням; в деяких губерніях міське жите розвинено більше і сільське населення переважає не так значно міське.

Так, в Одеській губернії на 100 душ сільського населення припадає 42 души міського, в Донецькій — 38, в Київській — 34 души. Натомість маємо і такі губернії, де міста являютьсь всього тільки невеличкими островками в селянському морі: так в Кременчуцькій губ. на 100 душ сільського населення припадає 12 душ міського, в Полтавській — 11, а в Волинській — всього 9 душ.

Плотність населення, тобто число душ, яке припадає на одиницю площі, виносить пересічно 63 души на квадратну версту.

Висше було вже вказано, що сільське населення виносить на Україні 21.211.000 душ. Вже з цієї цифри бачимо, що сільське господарство становить найважливішу галузь господарства на Україні.

Як же організовано се господарство? Загалом се є дрібне селянське господарство. На Україні маємо нині більше 4 мільйонів сільських господарств (грохи більше 337 тисяч на губернію). В якому стані перебувають ці господарства? Щоб відповісти на се питання, треба з початку спинитись на сучасному земельному устрою на Україні.

Революція внесла великі зміни в земельні відносини на Україні. Поміщицькі і державні землі були поділені між селянством, яке до самого 1921 року не було стійкою в земельних відносинах, що стояло на перешкоді піднесенню продукційности різнородної продукції.

П'ятий З'їзд Рад України, постановою від 2. марта 1921 року закріпив за селянством в трудове користування землю на 9 років. Закріплене се має статись остаточно після закінчення удержавлення земель для цукроварень і гуралень та інших державно-промислових потреб та після правильного розподілення земель між волостями і селами.

1921 рік пішов на роботу по волосному відводу і по відводу земель на державно-промислові потреби. До 1. червня 1921 року сю роботу було переведено лише у 8 повітах, до кінця 1921 року — в трох губерніях — Миколаївській, Одеській та Запорозькій, а також в деяких повітах Донецької та Катеринославщини. До того часу, доки не буде закінчено роботи по волосному і поселеному відводу земель, не можна приступити до впорядкування земельних відносин в селах. Через се українське село зазнає ще і досі з неупорядкованими старими земельними відносинами (далеко-земеле, вузькосмужність, через-полосниця і т. д.)

В районі земельного простору — на Миколаївщині, Одещині, Запорожжю і частини на Катеринославщині, земля відводилась по споживчо-трудовій нормі, а в інших місцевостях по так званій орієнтованій нормі (з узагядненням місцевих умов). Трудові норми виносять від 3 до 21 десятини на середнє господарство, а норма наділена в середньому виносить від 1 до 2—3 десятини. Всього з участю землемірів розподілено земель 8,324.385 десятини, а без участі землемірів — 5,699.854 десятини.

З огляду на те, що робота по розподіленню земель затягалась, юридичне закріплене землі на 9 років почалося лише з кінця 1921 року. Так само і праця по відводу земель для радянських господарств тільки розпочалась в 1921 році.

Удержавлення земель для цукрової промисловости переводить ся особливими районним комісіями, яких в 1921 році працювало 37. До кінця 1921 року закінчено роботу по удержавленню земель на Харківщині для 18 цукроварень (площа землі — 124.048 десятини), на Полтавщині — для 4 цукроварень (площа — 34.661 десятини), на Чернігівщині — для 1 цукроварні (площа — 7.411 десятини). На Правобережжю робота по удержавленню землі затягла ся.

Велику увагу звертаєть ся на роботу по відводу окремих садіб та на розбивку хуторів. На Київщині, Донеччині, Катеринославщині і Чернігівщині ці роботи переведено було в 1921 році на площі в 51.128 десятини.

Для внутрішнього українського розселення утворено вільний земельний фонд.

Нині, в 1922 році в повний розвиток йде робота по 1) закінченню статистичного обчислення земель і населення, 2) по переведенню волосних, поселених і гуртових відводів землі, 3) по

закінченню відводу земель для державних потреб і для удержавленого фонду для цукроварень та гуралень, 4) по землеустрою та меліоративу колонізаційного фонду і 5) по закріпленню земель за селянством на 9 років.

Закінчене сеї важної роботи внесе ясність, стійкість і порядок в земельні відносини на Україні і тим самим створить ґрунт для заходів по піднесенню продукційних сил сільського господарства на Україні.**)

Так стоїть справа земельних відносин та земельного устрою на Україні. На тій сій відносини проводить ся вся сільсько-господарча продукція, головною галуззю якої є різнородне — полеводство.

Спинимося тепер на характеристичні окремих галузей сільського господарства, починаючи з полеводства.

Перед революцією — в 1916 р. — під засівом було 19 і 1/3 мільйонів десятин, тобто 48 відсоток — майже половина всієї площі, яку займає Україна. Та й се була вже зменшена площа, в порівнянню з довоєнним 1914 роком. В середньому тоді, тобто з 1916 р., припадало на одне господарство 5.1 десятини засівної землі.

За час революції посівна площа на Україні дуже зменшилась. На весну 1921 року площа посівів скоротилась по всій Україні більше ніж на 20 відсоток, а по окремих губерніях — наприклад в Катеринославській, Запорозькій і Донецькій, скорочення посівної площі дійшло до 50 відсоток, тобто половина землі залишилась гулящою. Таким чином в минулому 1920—1921 році було засіяно загалом вже менше 16 мільйонів десятин.

А саме: було засіяно під озиминню — 31 відсоток всієї посівної площі, тобто менше 1/3, — під яриною 69 відсоток, тобто більше 2/3.

Найбільший відсоток озимини було засіяно на Подолі — 48 відсоток, на Волині — 45 відсоток, на Чернігівщині — 44 відсоток; менше всього озимини було в Донецькій губ. — 11 відсотків.

Скільки десятин було засіяно окремими хлібами?

а) Озимого жита: 2,816,000 — тобто около 3 мід. дес. — або 18 відсотків всієї засівної площі.	
Пшениці: озимої — 2,122,000 дес.	4,277,000 дес. — 27 відсотків
ярової — 2,222,000 дес.	45 відсотків

Ячменю	3,542,000 дес.	— 22 відсот.
Вівса	1,634,000 дес.	— 10 відсот.
Гречки	796,000 дес.	— 5 відсот.
Проса	683,000 дес.	— 4 відсот.
Інші рослини	2,056,000 дес.	— 14 відсот.
	15,871 десятини.	

Як бачимо, засів жита виносить — 18 відсоток, пшениці — 27 відсоток, ячменю — 22 відс. — разом сі три рослини становлять — 67 відсоток всього засіву.

В деяких губерніях має велике значення культура вівса (Одеська, Запорозька, Подільська), а на Чернігівщині культура гречки.

Ми сказали, що під іншими рослинами занято 2,056,000 десятин. В число цих рослин входять — кукуруза, буряки (цукрові), соянічки, льон і конопля.

Кукурузу сіють майже виключно в південних губерніях: більше всього в Одеській, потім в Миколаївській, Катеринославській, Запорозькій, Донецькій та на Подолі. Картоплю садять у великій кількості з промисловими цілями на Чернігівщині, де під картоплею занято біля 8 відсотк. всієї засівної площі, а потім на Київщині, Волині та Подолі. Цукрові буряки, що йдуть на цукроварні, сіють найбільше на Київщині, Подолі, Харківщині і на Полтавщині. Продукція цукрового буряка, сього, як кажуть, золотого фонду України, дуже зменшилась. В 1921 році площа посіву під буряком зменшилась майже в 3 рази, та крім того знизилась в 2 рази врожайність буряка. Цукроварні, яких нараховуєть ся нині на Україні біля 200, мають дуже низьку продукцію через зруйноване та зношеніє машин; вони потребують колосальних капіталів для свого ремонту, великого числа технічних сіл для організації і ведення продукції. Соянічки сіють в Запорозькій та Донецькій губерніях, в півден. повітах Харківщини, в Миколаївській і Одеській губ. Конопля росповсюджена головним чином в північній та в центральній Україні.

Що давала раніш і дає нині і десятина посіву на Україні? При середньому врожаю в довоєнний час десятина полевого засіву давала на Україні пересічно 55 пудів збіжжя.***)

По окремих губерніях пересічний врожай семи головних хлібів (озимого жита, озимої і ярової пшениці, ячменю, вівса, гречки і проса) виносив:

1) В Київській губернії	76 пудів
2) В Подільській губернії	69 "
3) В Полтавській губернії	63 "
4) В Кременчуцькій губернії	60 "
5) В Харківській губернії	54 "
6) В Волинській губернії	53 "
7) В Катеринославській губернії	51 "
8) В Донецькій губернії	48 "
9) В Одеській губернії	48 "
10) В Миколаївській губернії	48 "
11) В Запорозькій губернії	45 "
12) В Чернігівській губернії	43 " ***)

Як бачимо, південна частина України дає найменші урожаї, не зважаючи на добрі ґрунти. Дошкульє тут засуха і в звязку з сим невикористання примітивна техніка оброблення землі. Не дивно, що нині ці губернії являють ся як раз голодуючими губерніями.

Рациональне і вчасне оброблюванє землі, доцільний плодози́м — ось де ратунок.

В 1916 році, як ми сказали, припадало на одне господарство пересічно 5.1 десятини посіву. Отже, при вказаній пересічній урожайності в 55 пудів на десятину, одне селянське господарство могло зібрати зі своєї полевої землі пересічно 280 пудів збіжжя. В 1921 році на одне господарство припадало 3.9 десятини засівної землі, отже воно могло зібрати при довоєнній урожайності вже менше — біля 209 пудів. Але за час війни і революції врожайність дуже понизилась. Вона вже не виносить 55 пудів (пересічно) на десятину. В середньому зменшенє урожайності дійшло в 1921 році до 22—25 відсотків. В окремих випадках врожайність впала в два, три і навіть п'ять разів. В звязку з сим відбувають ся великі зміни в загальному внутрішнім і зовнішнім економічним положенню України.

*) Що до розміру селянських господарств (кількість яких до речі, за революцією збільшилась), то він пересічно зменшив ся в порівнянню з до-революційним. Конкретно-ж господарства по розмірах землі нерівномірні: є губернії — південні, як наприклад, Запорозька, де на одне селянське господарство припадає 9.2 десятини, є також і такі, як наприклад Київська та Подільська, де на одне господарство припадає пересічно всього біля 2 десятини. В більшости-ж губерній на одне господарство припадає від 6 до 3.5 десятини.

**) І пуд — 16.38 кілограм.

***) Як бачимо, на Україні десятина давала в довоєнний мирний час в чотирь-п'ять разів менше, ніж в Німеччині, Данії й інших країнах, з високою с.-г. технікою.

А саме: в довоєнний час Україна, при середнім врожаю, збирала зі своєї посівної площі від 1.2 до 1.3 мільярда пудів ріжного зерна (збіжжя) і більше 200 мільйонів пудів картоплі.

Коли не рахувати картоплі, то для прогодованя населення треба було в круглих цифрах біля 400 мільйонів пудів, на корм худобі до 150 мільйон. пудів і на насінє — біля 150 мільйонів пудів. Отже, врешті, при середньому врожаю залишилось біля 300 мільйонів пудів ріжного збіжжя (зерна), котре і вивозилось за кордон — на захід і до Росії.

Нині, при великому неврожаю, не тільки не залишаєть ся зазначеного залишка в 300 мід. пудів, але не вистарчає в повній мірі і для задоволення внутрішніх потреб краю. В 1920 році було зібрано ледво 700—750 мід. пудів: майже вдвое менше нормального. В 1921 році важкого удару сільському господарству завдала посуха. Весною 1921 року вдалось розвинути дуже широкую акцію по засіву пиль: було засіяно під яриною 11 мільйонів десятин, тоді як в 1920 році під яриною було засіяно 9 мід. десятин. Посуха все знищила. Вона захопила Запорожжя, Катеринославщину, Донеччину, Миколаївщину, Одещину, окремі повіти Кременчущини, Київщини і Харківщини. На Запорожжю, Миколаївщині, в південній частині Донеччини та деяких повітах Одещини і Катеринославщини загинув майже весь врожай.

Ті страшні втрати, які понесло сільське господарство на Україні через посуху, свідчать про дуже низьку ступінь нашої сільсько-господарської техніки. Невчасно зоране, без відповідного догляду, нащепе безсильно піддалось засусі. Таким чином причини малого збору врожаю в минулому 1921 році такі: зменшенє посівної площі, зменшенє врожайности і елементарне нещастє — засуха (в 1921 році).

Так само знижена продукційність і інших галузей хліборобства — а) табаководства, що поширене по всій Україні, а особливо в Чернігівщині та на Полтавщині, б) хмільоводства — на Волині, в) садівництва, виноградарства і городництва; г) невідомо як стоїть справа з культурою лікарських трав, що їєю було заінтересувалося наше селянство в останні 10—15 років.

Після різнородства, сфідуючою важною галуззю сільського господарства являєть ся на Україні псканє худоби — скотарство.

По перепису 1916 року на Україні було нараховано слідуочу загальну кількість худоби (ріжного віку):

1) Коний	5,462,000 голов
2) Великої рогатої худоби	7,746,000 "
3) Овць	6,303,000 "
4) Свиний	4,600,000 "
5) Кі	44,000 "
6) Верблюдів	2,000 "
7) Ослів і мулів	1,000 "
Всього	24,158,000 голов

Отже, в 1916 році припадало пересічно 6.3 голови худоби на одне сільське господарство, в тім числі: — коний — 1.4; великої рогатої худоби — 2; овць — 1.7; свиний — 1.2.

При сьому на сто голов худоби загалом припадало: коний — 23 відсотк., великої рогатої худоби — 32 відсотк., овць — 26 відсотк., свиний — 19 відсотків.

Як і полеводство, так само і скотарство не лише задовольняє внутрішні потреби України, але й давало досить великий залишок продукції, який вивозив ся за кордон.

Війна, а потім революція нанесли велику шкоду сій галузі господарства. Кількість худоби в господарствах значно зменшилась протягом останніх п'яти років. Відомости, які мають ся по окремих губ. і повітах свідчать, що особливо сильно зменшилась кількість робочої худоби, в тім числі коний, а також і кількість свиний.

Особливо болучим є підпад кіннозаводства на Україні. В 1914 році було на Україні біля 5,000,000 штук коний, а на початку 1921 року залишилось менше половини, а саме — 2,150,000 штук. В 1914 році було на Україні 580 конюшень-заводів, в яких було 16,360 штук породистих коний; в 1921 році було вже тільки 8 заводів і в них лише 785 коний. Тоюдо 1921—1922 року і зовсім добив кіннозаводство на Україні: кількістю і якістю. Таким чином перед кінним господарством України стоїть нині два питання: 1) збільшити кількість коний і 2) поліпшити їх якість. В сім напрямі і ведеть ся робота Головним Управлінням кіннозаводства на Україні, але ясно, що досягти на сім полі реальних і помітних наслідків можна тільки після довголітньої інтензивної праці державних органів і цілого населення.

В 1920—1921 році було переведено спеціальну анкету сільсько-господарську переписи, яка вказує на те, що підпад скотарства продовжував ся і в ті роки далі. Зима 1921 року була дуже тяжкою для скотарства. По всій Україні не вистарчало кормів. Худобу годували солом'яними кришами, сухим листом, осокою, корою, молодим гадузем з дерева. Особливо важко було прогодувати худобу в Донецькій губ., Київській та Полтавській.

Що дала зима 1921—1922 року? Очевидно, ще далше зменшенє кількості худоби, в звязку з неврожаєм. Щоб успішно боротись з занепадом скотарства, треба загальної економічного оздоровлення відносин не тільки на Україні, але і поза нею. Щож торкаєть ся тіснійших, внутрішніх господарчих передумов, то з них треба вказати на такі: 1) на необхідність тримання худоби в теплих стайнях, оборах і кошарах; 2) годовања по нормах, щоб не було недоговданя та перегодованя худоби; 3) поліпшення пород худоби в звязку з великими змінами, які зайшли в останні роки в скотарстві України; 4) вищої організації господарства в цілому — рационального сполучення різнородства зі скотарством, а звідси на необхідність плодози́му, знищення тропіля, черезполосиці і 5) доцільного використання продуктів скотарства. Без сього всього скотарство на Україні не дасть того великого доходу, який воно дає в більш культурних країнах.

Птицеводство потерпіло менше ніж інші галузі господарства. До війни Україна вивозила за кордон дуже багато яєць і битой птиці. Але викухуване птиці було примітивним, а збут, продаж її був ще примітивнішим. Нині ся галузь господарства могла би набрати на Україні дуже великого значення, але для сього треба двох умов: 1) доцільної постановки самого птицеводства і 2) організації збуту яєць, живої і битой птиці. Очевидно тут допомогли-б агрономія і кооперація.

Пчільництво так само відтрає в господарстві України помітну роль. В 1910 році на Україні нараховувалося біля 1.5 мільона вуликів, в тому числі: на Полтавщині — 305 тисяч вуликів, на Чернігівщині — 283 тисячі, на Харківщині — 245 тисяч, на Подолі — 205 тисяч, на Волині — 205 тисяч вуликів. Що сталося з пчільництвом за останні роки сказати трудно.

Перейдемо тепер до лісового господарства. Лісове господарство на Україні порівнюючи було завше невелике, а особливо змаліло воно тепер. Коли в кінці 1920 року лісів на Україні було приблизно 4,216,000 десятин, то по даним Центрального Статистичного Управління України в 1921 році було на Україні лісів вже лише 3,544,000 десятин, що у відношенню до всієї площі України виносить всього трохи більше 8 відсотків.

(Продовженє на 3. сторіні.)

РОЗПОДІЛ ЗЕМЛІ В ОДЕСЬКІЙ ГУБЕРНІІ.

На протязі грудня 1921 року Одеський Губземвідділ розподіля в порядку соціалістичного земського устрою таку кількість землі:

Тираспольський повіт: трудовому населенню — 427,000 десятин, колективам — 310 дес., Радгоспам — 4,479 дес., культурно-зразковим госп. — 758 дес., школам — 499 дес., лікарням — 415 дес. Для інших державних потреб — 3,667 дес., залишено в держфонді — 26,148 десятин.

Одеський повіт (в десятинах): трудовому населенню — 440,893, колективам — 9,778, Радгоспам — 2,000, культурно-зразковим госп. — 670, цукрозаводам — 2,050, гуральням — 160, школам — 1,695, лікарням — 100, для інших державних потреб — 2,700, містам — 1,000, залишено в держфонді — 6,000 десятин.

Вознесенський повіт (в десятинах): трудовому населенню — 481,474, колективам — 6,915, Радгоспам — 17,171, культурно-зразковим госп. — 1,202, цукрозаводам — 1,775, школам — 797, лікарням — 141, для інших державних потреб — 776, містам — 15,403, залишено в держфонді — 96,180 десятин.

Першомайський повіт (в десятинах): трудовому населенню — 242,596, колективам — 1,751, Радгоспам — 13,203, культурно зразковим госп. — 1,013, цукрозаводам — 12,516, гуральням — 380, школам — 635, лікарням — 310, для інших державних потреб — 3,980, залишено в держфонді — 10,587 десятин.

Крім того до 1. лютого мали одержати поселські списки по земельному устрою для використання їх при продплатковій кампанії.

Поміч голодуючим.

До російських пристаней причалило до тепер 17 американських кораблів з транспортними збіжжя для голодуючих, а 25 кораблів єще в дорозі. З Константинополя їде транспорт збіжжя на кораблі "Ара".

Закордонні комітети допомогти опікують ся 2,500,000 голодуючими. До Новоросійська прибув корабель з дарунками для голодуючих від італійських робітників. Транспорт сей прибув під проводом представника лівих соціалістів, члена парламенту Рондої.

Корабель прибув з червоним прапором. Його зустрічали російські робітники з великим ентузіазмом.

Болгарський представник в Москві.

Софійський дневник "Нагод" доносить, що на засіданні бюджетової комісії міністер Стамболієвський подав до відома, що він видав на затвердження короля назначене Василе Колярова болгарського послом у Москві. Коляров є одним з провідників болгарської комуністичної партії і секретарем балканської комуністичної федерації. Перебуває він зараз в Москві, де є членом президії III. Інтернаціоналу.

Товариші! Відновляйте передачу на "Українській Робітничій Вістї"!

НОВА ДРАМА.

Вже вийшла з друку і продаєть ся в редакції "Укр. Роб. Вістей" нова книжка п. н.

ПЕРЕД БУРЕЮ

Є се драма на чотирі дії, яка милое боротьбу робітників в Росії за часів керування, на передодні пролетарської революції. Тому вона і називаєть ся "Перед Бурею". Драма ся надляєть ся до вистав.

Ціна примірника 35 ц.

Замовляють шліть сейчас же на адресу:

Ukrainian Labor News
Cor. Fritchard & McGregor
Winnipeg, Man.

*) 1 кв. кілометр = 100 гектарів = 0.879 кв. верств; 1 гектар = 0.91 десятини; 1 верста = 1.066 кілометра.